

Θρησκευτικός Συγκρητισμός

Επισημάνσεις και εμβαθύνσεις
από την Αγία Γραφή

Χαιρετισμός

Σεβασμιώτατε, Αιδεσιμολογιώτατοι Πατέρες,
αγαπητοί εν Χριστώ αδελφοί και αδελφές,
Καλησπέρα σας!

Με βαθιά ευγνωμοσύνη, δοξάζουμε τον Τριαδικό Θεό που μας αξιώνει απόψε να συμμετέχουμε σε αυτή την ευλογημένη Σύναξη, αφιερωμένη στον φωταυγές λόγο της Αγίας Γραφής.

- Εκφράζουμε θερμές ευχαριστίες προς τον Σεβασμιώτατο Ποιμενάρχη μας, Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Σερρών και Νιγρίτης κ. Θεολόγο, για την ευλογημένη και εμπνευσμένη πρωτοβουλία διοργάνωσης αυτής της αξιέπαινης εκδήλωσης, η οποία αποτελεί καρπό πνευματικής φροντίδας και ποιμαντικής μέριμνας.

Ευχαριστίες

• Επιτρέψτε μου να εκφράσω την προσωπική μου ευγνωμοσύνη προς τον αγαπητό και σεβαστό π. Βασίλειο Γεωργόπουλο, Καθηγητή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, για την τιμητική πρόταση της παρούσας παρουσίας, καθώς και προς τους υπευθύνους της Εσπερίδας για την εμπιστοσύνη που επέδειξαν προς το πρόσωπό μου. Θα προσπαθήσω, με τη βοήθεια του Θεού, να ανταποκριθώ κατά το καλύτερο δυνατόν στην αποψινή ανάπτυξη του θέματος «Θρησκευτικός συγκρητισμός: Επισημάνσεις από την Αγία Γραφή». • Ιδιαίτερη χαρά νιώθω που βρίσκομαι στην ευλογημένη πόλη των Σερρών, την –κατ’ εμέ– πόλη της «Παναγίας της Πονολύτριάς», της οποίας το ιερό εικόνισμα διατηρώ ως ιερό ενθύμιο και πηγή προσωπικής παρηγοριάς και έμπνευσης. • Κλείνοντας, σας ευχαριστώ όλους θερμά για την παρουσία σας απόψε εδώ. Σας θαυμάζουμε και σας επαινούμε για τα υψηλά πνευματικά σας ενδιαφέροντα και την αγάπη σας προς τον λόγο του Θεού.

Περίληψη παρουσίασης

Η σύντομη παρουσίαση επιδιώκει να αναδείξει ένα φαινόμενο που παρατηρείται διαχρονικά σε θρησκευτικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα: τον θρησκευτικό συγκρητισμό, δηλαδή την ανάμειξη στοιχείων από διαφορετικά θρησκευτικά συστήματα και παραδόσεις. Μέσα από βιβλικές αναφορές και θεολογική ανάλυση, θα επιχειρηθεί να αποσαφηνιστεί: • Πώς η Αγία Γραφή αντιμετωπίζει φαινόμενα συγκρητισμού • Ποιες είναι οι πνευματικές και κοινωνικές συνέπειες της ανάμειξης πίστης και λατρείας με ξένα στοιχεία • Ποια παραδείγματα υπάρχουν στην Παλαιά και την Καινή Διαθήκη όπου οι πιστοί καλούνται να διαφυλάξουν την καθαρότητα της βιβλικής πίστης τους.

Σκοπός μας είναι –εμβαθύνοντας στον λόγο του Θεού– να κατανοήσουμε τους κινδύνους και τις προκλήσεις που εγκυμονεί η ανάμειξη θρησκευτικών παραδόσεων στη σύγχρονη εποχή.

Διάγραμμα παρουσίασης

Προεισαγωγικά - Από σημασιολογικής απόψεως

1. Εισαγωγικά - Σύντομη βιβλιογραφική αναφορά
2. Εισαγωγικά εδάφια - Από την Παλαιά Διαθήκη (3) και την Καινή Διαθήκη (2)
3. Παλαιοδιαθηκικά κείμενα (α') - Σχετικά με την υιοθέτηση πρακτικών – Θεωρούμενα υπέρ της θρησκευτικής ενσωμάτωσης
4. Παλαιοδιαθηκικά κείμενα (β') - Σχετικά με την αντίσταση πρακτικών – σε προοπτική μη θρησκευτικής ενσωμάτωσης
5. Καινοδιαθηκικά κείμενα (α') - Σχετικά με την υιοθέτηση πρακτικών – Θεωρούμενα υπέρ της θρησκευτικής ενσωμάτωσης
6. Καινοδιαθηκικά κείμενα (β') - Σχετικά με την αντίσταση πρακτικών – σε προοπτική μη θρησκευτικής ενσωμάτωσης
7. Οι δύο θεμελιώδεις πεποιθήσεις της Αγίας Γραφής

Ανακεφαλαίωση - Επίλογος

Προεισαγωγικά

Από σημασιολογικής απόψεως

1. Συγκρι/ητισμός: δύο διακριτοί όροι - η των ονομάτων επίσκεψις

► Α) Χρησιμοποιούμε τη λ. **συγκριτισμό** όταν κάνουμε θεωρητική/επιστημονική ανάλυση ή διάλογο, π.χ. συγκριτική φιλοσοφία ή θρησκευιολογία. Προέρχεται από το «συγκρίνω»· και αναφέρεται στην πρακτική της σύγκρισης, ιδίως στη φιλοσοφία ή τη λογοτεχνία, όπου συγκρίνονται ιδέες, θεωρίες ή έργα· λ.χ. ο φιλοσοφικός συγκριτισμός εξετάζει κοινά σημεία και διαφορές ανάμεσα σε σχολές σκέψης.

► Β) Εμάς ενδιαφέρει η λ. **συγκρητισμός** (συν- + Κρής), που αναφέρεται στην ένωση ετερογενών στοιχείων, κυρίως σε θρησκευτικά, φιλοσοφικά ή πολιτισμικά συστήματα· λ.χ. ο θρησκευτικός συγκρητισμός εμφανίζεται όταν δύο θρησκείες συγχωνεύονται ή επηρεάζονται μεταξύ τους (π.χ. ο συνδυασμός Χριστιανισμού και αφρικανικών δοξασιών στη Λατινική Αμερική). Χρησιμοποιούμε τον συγκρητισμό όταν εξετάζουμε πώς διαφορετικές παραδόσεις αναμειγνύονται στην πράξη, π.χ. σε λαϊκές θρησκείες ή μεταποικιακούς πολιτισμούς. Ο όρος είναι συχνός στην ανθρωπολογία, θεολογία και φιλοσοφία.

2. Αρχική γλωσσολογική ανάλυση της έννοιας συγκρητισμός

Η ιστορική ετυμολογία της συνδέεται με την Κρήτη· ο όρος συγκρητισμός προέρχεται από τον Πλούταρχο (Περί Φιλαδελφίας 19), ο οποίος περιγράφει την ένωση των Κρητών μπροστά σε εξωτερικό κίνδυνο, παρά τις εσωτερικές τους διαφορές. Η ετυμολογία από το συν- και Κρήτες (συν+Κρήτες = συγκρητισμός) υποδηλώνει μια στρατηγική ή πολιτική συμμαχία, όχι απαραίτητα ουσιαστική. Επιπλέον, υπάρχει η αρνητική πολιτισμική φόρτιση της Κρήτης, καθώς οι Κρήτες στην αρχαιότητα είχαν αρνητική φήμη (βλ. Προς Τίτον 1:12: «Κρήτες αεί ψεύσται»), πράγμα που δίνει στη λέξη «συγκρητισμός» μια υπόγεια υποψία για δόλο, προσποίηση, ή στρατηγική υποκρισία. Έτσι ο όρος θα μπορούσε να δηλώνει όχι μόνο ένωση, αλλά και επίπλαστη ή υστερόβουλη συνεργασία με σκοπό την εξαπάτηση. Μεταγενέστεροι λόγιοι προσπάθησαν να αποκαθάρουν τη λέξη, συνδέοντάς την με το κεράννυμι (συγχέω, αναμειγνύω) και το πρόθεμα συν-, δηλαδή ένωση στοιχείων, εξ ου συγκερασμός, που έχει θετικότερη χροιά (π.χ. «συγκερασμός ιδεών»).

3. Η τρέχουσα θρησκευτική χρήση του όρου συγκρητισμός

Η αρχική έννοια του συγκρητισμού, όπως υποδηλώνει η ετυμολογική του ρίζα, δεν υπονοεί βαθιά ενσωμάτωση ή μόνιμη σύνθεση, αλλά προσωρινή και συγκυριακή ένωση, με χρονικό τέλος. Αυτό έχει σοβαρές θεωρητικές συνέπειες στη μελέτη των θρησκειών, όπου ο όρος συχνά χρησιμοποιείται θετικά για να δηλώσει διάλογο, ανταλλαγή και πολιτισμική ώσμωση. Ωστόσο, στις Θρησκευτολογικές Σπουδές η ασάφεια της ετυμολογίας καθιστά τον όρο «συγκρητισμός» πολυδιάστατο αλλά και επικίνδυνο, καθώς κουβαλά διπλές σημασίες: είτε γνήσιας πολιτισμικής και θρησκευτικής σύνθεσης, είτε επιφανειακής συγκόλλησης με κρυφά κίνητρα ή δόλο. Αν δεν διασαφηνιστεί επακριβώς κατά τη χρήση του, δύναται να κρύβει σημασιολογικές παγίδες. Παραπλήσιες έννοιες είναι κυρίως ο εκλεκτικισμός, η διαθρησκευτικότητα και η μεταθρησκευτικότητα, ένας σύγχρονος και πολυσήμαντος όρος που υπερβαίνει τα όρια των επιμέρους θρησκειών.

4. Ο συγκρητισμός σε σχέση/διαφορά με συγγενικούς όρους

- Συγκρητισμός
(*Syncretism*)
- Εκλεκτικισμός
(*Eclecticism*)
- Διαθρησκευτικότητα
(*Interreligiosity*)
- Μεταθρησκευτικότητα
(*Transreligiosity*)
- Αθρησκευτικότητα
(*Non-religiosity* ή *A-religiosity*)
- Μείξη στοιχείων από διάφορες θρησκείες για δημιουργία νέας σύνθεσης
- Επιλογή επιμέρους δογμάτων ή πρακτικών από διάφορες παραδόσεις
- Διάλογος ή συνεργασία μεταξύ διαφορετικών θρησκειών
- Δεν επιδιώκει απαραίτητα μείξη αλλά διαλογική υπέρβαση
- Απόρριψη ή απομάκρυνση από κάθε θρησκεία

5. Συγκρητισμός: συνώνυμα ή συναφείς εκφράσεις

1. Θρησκευτική ανάμειξη
2. Θρησκευτική συνύπαρξη
(περισσότερο ουδέτερη)
3. Σύνθεση θρησκειών
4. Συγχώνευση θρησκευτικών
παραδόσεων
5. Θρησκευτικός συμβιβασμός
(μερική εγκατάλειψη δογμάτων ή
πρακτικών)
6. Θρησκευτική αλληλεπίδραση
(η πιο συναφής έννοια)
7. Διαθρησκειακή ενσωμάτωση
8. Συμμιξία θρησκευτικών
στοιχείων
9. Θρησκευτική υβριδοποίηση
(σύμμειξη, μετασχηματισμένο
μόρφωμα)
10. Πολυθρησκευτικός συγκρητισμός

1. Εισαγωγικά

Σύντομη βιβλιογραφική αναφορά

1. Ελληνική βιβλιογραφία – κατ' εκλογήν

(α) Μητρ. Ναυπάκτου & Αγ. Βλασίου Ιεροθέου (Βλάχου),

■ «Διαχριστιανικός και διαθρησκευτικός συγκρητισμός» (Δεκ. 2002)

(β) Οι συνεισφορές του Καθηγ. πρωτ. Βασ. Γεωργόπουλου:

1. «Ο σύγχρονος θρησκευτικός συγκρητισμός» (2008)

2. «Ο θρησκευτικός συγκρητισμός της Νέας Εποχής (New Age)» (2014)

3. «Θεοσοφία: Η μήτρα του νεωτέρου θρησκευτικού συγκρητισμού» (2016)

4. «Ο σύγχρονος θρησκευτικός συγκρητισμός» (2019)

5. «Το νεφέλωμα του θρησκευτικού συγκρητισμού» (2022)

6. «Ο θρησκευτικός συγκρητισμός ως έκφανση της Νέας Εποχής» (2024)

γ) Αρχιμ. Αυγουστίνου Μύρου, «Θρησκευτικός συγκρητισμός με εμμονή στην αλλοίωση του αναλλοίωτου Θεού» (Ιαν. 2020)

2. Ο θρησκευτικός συγκρητισμός στο βιβλικό Ισραήλ

Η Χρυσ. Παπαναστασοπούλου, με την ομώνυμη διδακτ. διατριβή της, αμφισβητεί τη θεμελιώδη ιδέα ότι ο Ιουδαϊσμός ήταν εξ αρχής μονοθεϊστικός. Υποστηρίζει ότι, κατά την περίοδο της ισραηλιτικής Βασιλείας και της Εποχής του Σιδήρου (1200–586 π.Χ.), ο λαός λάτρευε τον Γιαχβέ σε ένα συγκρητιστικό πλαίσιο, όπου συνυπήρχε με άλλες χαναανιτικές θεότητες, όπως ο Βάαλ και η Ασερά. Για να υποστηρίξει αυτή τη θέση, η συγγραφέας υιοθετεί μια σύνθετη μεθοδολογία, συνδυάζοντας την κριτική ανάλυση των κειμένων της Π.Δ. –που καταγράφουν την πολεμική εναντίον της πολυθεΐας– με την αξιολόγηση αρχαιολογικών και επιγραφικών ευρημάτων από την Εγγύς Ανατολή. Αυτά τα ευρήματα, συμπεριλαμβανομένων επιγραφών και λατρευτικών χώρων, τεκμηριώνουν την ύπαρξη τόσο επίσημης όσο και οικιακής λατρείας πολλών θεοτήτων παράλληλα με τον Γιαχβέ. Καταλήγοντας, το έργο επιχειρεί να καταδείξει ότι η θρησκεία του αρχαίου Ισραήλ ήταν αναπόσπαστο μέρος του ευρύτερου χαναανιτικού πολιτισμικού περιβάλλοντος προτού μετατραπεί σε αυστηρό μονοθεϊσμό.

3. Πριν από τη χριστιανική πίστη: Ελληνιστικές Θρησκείες

Οι ελληνιστικές θρησκείες είναι σχεδόν ταυτόσημες –σύμφωνα με τον F.C. Grant– με την εποχή του συγκρητισμού. Αυτές συνιστούν το γενικό ιστορικό και θρησκευτικό υπόβαθρο της Καινής Διαθήκης· κάνουμε λόγο για θρησκευτικό συγκρητισμό της ελληνιστικής εποχής (323 π.Χ.-30 π.Χ.), δηλαδή της περιόδου κατά την οποία διαμορφώθηκε το θρησκευτικό και φιλοσοφικό κλίμα στο οποίο γεννήθηκε ο χριστιανισμός. Η κατανόηση του Ελληνορρωμαϊκού κόσμου προϋποθέτει το πώς επηρεάστηκαν οι θρησκείες της εποχής (π.χ. μυστηριακές λατρείες, αιγυπτιακές θεότητες, ζωροαστρισμός, στωική φιλοσοφία κ.ά.) και πώς αυτό αντικατοπτρίζεται στη γλώσσα και τα σύμβολα της Κ.Δ. Εδώ, ο συγκρητισμός εξηγεί γιατί ορισμένες έννοιες στη Γραφή (όπως "λόγος", "πνεύμα", "σωτηρία") έχουν και φιλοσοφικό υπόβαθρο πέρα από το εβραϊκό. Επομένως, οι ελληνιστικές θρησκείες βοηθούν τον μελετητή να απαντήσει σε σύγχρονες ερωτήσεις για την "προέλευση" τινών όρων στον χριστιανισμό, π.χ. πόθεν προέρχονται, όχι όμως τη σημασία τους.

4. Εντοπιότητα ή Συγκρητισμός;

Το βιβλίο του Derek Brotherson με τίτλο το δίλημμα *Contextualization or Syncretism? The Use of Other-Faith Worship Forms in the Bible and in Insider Movements* (2021, ελλ. Ντέρεκ Μπρόδερσον, *Εντοπιότητα ή Συγκρητισμός; Η χρήση μορφών λατρείας άλλων θρησκειών στη Βίβλο και στα εσωτερικά κινήματα πιστών*) αποτελεί μια πρωτοποριακή και σημαντική συμβολή στον τομέα της διαπολιτισμικής θεολογίας, της ιεραποστολής και της ερμηνείας της Αγίας Γραφής σε πολυθρησκευτικά περιβάλλοντα. Αντιμετωπίζει το σύγχρονο θέμα της αυξανόμενης παρουσίας των κινήματων που ακολουθούν τον Χριστό αλλά παραμένουν πολιτισμικά ή θρησκευτικά μέσα στην αρχική τους κοινότητα, διερωτώμενος: Πού τελειώνει η εντοπιότητα και πού ξεκινά ο συγκρητισμός; Ο συγγραφέας –από το Σύδνεϋ της Αυστραλίας– εξετάζει εις βάθος κρίσιμα βιβλικά χωρία από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη προκειμένου να δημιουργήσει ένα μοντέλο αξιολόγησης της αποδοχής ή απόρριψης ξένων μορφών λατρείας από τον Θεό.

5. Θεολογικές και φιλοσοφικές αποκρίσεις στον συγκρητισμό

Στο συλλογικό έργο *Theological and Philosophical Responses to Syncretism: Beyond the Mirage of Pure Religion* (2017, ελλ. Θεολογικές και φιλοσοφικές αποκρίσεις στον συγκρητισμό: Πέρα από το μιράζ της καθαρής θρησκείας) αμφισβητείται ο κοινός δυτικός προσανατολισμός για «καθαρές» ή αυθεντικές θρησκευτικές παραδόσεις, προτείνοντας ότι τέτοια καθαρότητα είναι συχνά ψευδαίσθηση –ένα «μιράζ». Αντί γι' αυτό, αναδεικνύει τον συγκρητισμό όχι ως πρόβλημα, αλλά ως αναπόφευκτη και ενίοτε δημιουργική διάσταση της θρησκευτικής εμπειρίας. Επιπλέον απορρίπτεται η αυθεντία ενός και μόνο θεσμικού προσώπου (π.χ. επισκόπου ή θεολόγου) και αντ' αυτού προτείνεται συλλογική διαγνώμη μέσω διαλόγου μεταξύ Γραφής, Παράδοσης και της κοινότητας. Με άλλα λόγια τονίζεται επίσης ότι η διαρκής θεολογική και κοινωνική συζήτηση είναι η πιο αξιόπιστη μέθοδος για να εκτιμηθεί αν μια πρακτική είναι πιστή ή παραποιημένη. Οι συνεισφορές/τα κείμενα προέρχονται από διάφορους θεολογικούς, φιλοσοφικούς και πολιτισμικούς ορίζοντες.

6. Συγκρητισμός και πολιτισμική σύνθεση

Οι ανθρωπολογικές προσεγγίσεις –σύμφωνα με τον Charles Stewart, *Syncretism as a dimension of nationalist discourse in modern Greece* (1994, ελλ. Τσαρλς Στιούαρτ, Ο συγκρητισμός ως διάσταση του εθνικιστικού λόγου στη σύγχρονη Ελλάδα· από το συλλ. έργο *Syncretism/Anti-syncretism: The politics of religious synthesis*· ελλ. Συγκρητισμός / Αντισυγκρητισμός: Η πολιτική της θρησκευτικής σύνθεσης)– δεν είναι παρά πιο συστηματικές και εμβριθείς εκδοχές αυτής της ευρύτερης, δημοφιλούς μορφής σκέψης. Οι βασικές αρχές του συγκρητισμού αποτελούν, στην απλούστερη μορφή τους, έναν τρόπο περιγραφής της θρησκείας· ενώ, στην πληρέστερη εκδοχή τους, μπορούν να διαμορφώσουν μια ολόκληρη θεωρία περί θρησκείας. Φυσικά, η ανθρωπολογία διαθέτει πολλές άλλες θεωρητικές προσεγγίσεις για τον πολιτισμό –ως σημειωτικό σύστημα, ως δομή, ως διαδικασία κ.λπ.– πολλές από τις οποίες δεν έχουν άμεση σύνδεση με τις λαϊκές θεωρήσεις.

7. Ξενόγλωσση βιβλιογραφία – κατ' εκλογήν (α')

- Brotherson, Derek. *Contextualization or Syncretism? The Use of Other-Faith Worship Forms in the Bible and in Insider Movements. Foreword by A. Scott Moreau.* τ. 10. Evangelical Missiological Society Monograph Series. Eugene, Or.: Pickwick Publications, 2021.
- Fridlund, Patrik, και Mika Vähäkangas, επιμ. *Theological and Philosophical Responses to Syncretism: Beyond the Mirage of Pure Religion.* Philosophy of religion. World religions. Leiden; Boston: Brill, 2017.
- Grant, Frederick C. *Hellenistic Religions: The Age of Syncretism.* The Library of Religion. New York: The Liberal Arts Press, 1953.
- Greenfield, Sidney M., και A. F. Droogers. *Reinventing Religions: Syncretism and Transformation in Africa and the Americas.* Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2001.
- Hollinger, Dennis P. *Individualism and Social Ethics: An Evangelical Syncretism.* Lanham, Md.: University Press of America, 1983.
- Kraeling, Carl H. *Anthropos and Son of Man: A Study in the Religious Syncretism of the Hellenistic Orient.* Facsimile reprint. τ. 21. Gorgias Theological Library. New Jersey: Gorgias Press, 2007.

8. Ξενόγλωσση βιβλιογραφία – κατ' εκλογήν (β')

- Maroney, Eric. *Religious syncretism*. SCM core text. London: SCM Press, 2006.
- Mellen, Philip. *Gerhart Hauptmann: Religious Syncretism and Eastern Religions. Foreword: Walter A. Reichart*. τ. 24. American University Studies - German languages and literature. New York: Peter Lang, 1984.
- Pearson, Birger A., επιμ. *Religious Syncretism in Antiquity: Essays in Conversation with Geo Widengren*. τ. 1. Series On Formative Contemporary Thinkers. Missoula, Mo.: Scholars Press, 1975.
- Starkloff, Carl F. *A theology of the in-between: the value of syncretic process*. τ. 33. Marquette Studies in Theology. Milwaukee, Wi.: Marquette University Press, 2002.
- Stewart, Charles, και Rosalind Shaw, επιμ. *Syncretism/Anti-syncretism: The politics of religious synthesis*. European Association of Social Anthropologists. London & New York: Routledge, 1994.
- Theissen, Gerd, *The Bible and contemporary culture*, μετάφρ. David E. Green. Minneapolis: Fortress Press, 2007.

2. Εισαγωγικά εδάφια

Από την Παλαιά Διαθήκη (3) και την Καινή Διαθήκη (2)

1. Εισαγωγικά εδάφια από την Αγία Γραφή για τον Συγκρητισμό

Ο συγκρητισμός είναι η τάση να συγχωνεύονται διαφορετικά θρησκευτικά πιστεύω, σύμβολα ή πρακτικές, με σκοπό τη δημιουργία ενός ενιαίου ή συμβιβαστικού θρησκευτικού συστήματος. Αν και μπορεί υπό ορισμένες συνθήκες να προκύψει είτε από πολιτισμικές ανταλλαγές είτε από πρακτικούς λόγους –όπως κοινωνική ειρήνη ή πολιτική κυριαρχία, η Βιβλική θεολογία τον απορρίπτει ριζικά. Ας δούμε κάποια εισαγωγικά εδάφια εκ της Π.Δ.:

(α) Εξόδου 20:3: «Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ»· δεν θα έχεις άλλους θεούς εκτός από εμένα. Η εντολή είναι απόλυτη και κατηγορηματική ενάντια στην εισαγωγή άλλων θεοτήτων στη λατρεία του Θεού. Δεν απαγορεύει απλώς την ειδωλολατρία, αλλά κάθε μορφή συμπερίληψης άλλων θεοτήτων στη λατρεία του Θεού του Ισραήλ. Πρόκειται για αποκλειστικότητα, όχι απλώς για προτεραιότητα. Ο Θεός δεν απαιτεί απλώς να είναι “πρώτος”, αλλά να είναι ο μόνος (μοναδικός).

2. Εισαγωγικά εδάφια από την Αγία Γραφή για τον Συγκρητισμό

(β) Δευτερονομίου 12:30-31: «Πρόσεχε σεαυτῷ μήποτε παγιδευθῇς... λέγων· Πῶς ἐλάτρευσαν τὰ ἔθνη ταῦτα τοῖς θεοῖς αὐτῶν; Καὶ ἐγὼ οὕτως ποιήσω». Προειδοποίηση κατὰ της υιοθέτησης ειδωλολατρικῶν πρακτικῶν. Ο Θεός απορρίπτει την πρόσ-μειξη αληθινῆς και ψευδούς λατρείας. Απαγορεύει ρητά στο λαό Ισραήλ να εξετά-ζει και να υιοθετεῖ τρόπους λατρείας των εθνῶν. Ο Θεός δεν ζητά απλῶς πίστη στη θεότητά Του, ἀλλὰ και καθαρότητα στη μορφή της λατρείας. Το «πῶς ἐλάτρευσαν...» αποκαλύπτει τη φυσική ανθρώπινη ροπή προς τον θρησκευτικό συγκρη-τισμό, που συχνά παρουσιάζεται ως “πολιτισμικό άνοιγμα” ή “σεβασμός στις παραδόσεις των άλλων”, ἀλλὰ καταλήγει σε θεολογική απιστία.

Δευτερονομίου 6:4–5: «Ἄκουε, Ἰσραήλ, Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, Κύριος εἷς ἐστι». Ξεκάθαρη διακήρυξη μονοθεϊσμοῦ.

3. Εισαγωγικά εδάφια από την Αγία Γραφή για τον Συγκρητισμό

(γ) **Δ' Βασιλειῶν 17:33:** «Ἐφοβοῦντο τὸν Κύριον, καὶ τοῖς θεοῖς αὐτῶν ἐλάτρευσαν...». Χαρακτηριστικό παράδειγμα συγκρητισμού στον Ισραήλ μετά την εξορία. Ἐνα εμβληματικό παράδειγμα θεολογικού συγκρητισμού, δηλαδή της προσπάθειας να συνδυαστεί η πίστη στον Γιαχβέ –τον Θεό του Ισραήλ– με τη λατρεία άλλων θεών. Πρόκειται για μια έντονη θεολογική καταγγελία, καθώς περιγράφει τη θρησκευτική σύγχυση και αφοσίωση “κατὰ το ἥμισυ”, που καταδικάζεται καθαρά από τη βιβλική αφήγηση. Η φράση «ἐφοβοῦντο τὸν Κύριον» αποδίδει μια εξωτερική ή μερική ευσέβεια· όμως αυτή ακυρώνεται αμέσως από την επόμενη: «καὶ τοῖς θεοῖς αὐτῶν ἐλάτρευσαν». Ο ιερός συγγραφέας παρουσιάζει τον συγκρητισμό όχι απλώς ως δογματικό λάθος, αλλά ως παραβίαση της διαθήκης του Θεού με τον λαό Του. Η θεολογία της Π.Δ. θεωρεί τον συγκρητισμό ως πνευματική μοιχεία: ο Ισραήλ ως “σύζυγος” του Θεού “προδίδει” τη διαθήκη με άλλους θεούς (Ιερεμίας, Ωσηέ).

4. Εισαγωγικά εδάφια από την Αγία Γραφή για τον Συγκρητισμό

(δ) Κατά Ματθαῖον 6:24: «Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν... Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ». Συνιστά μια από τις πιο ισχυρές δηλώσεις του Ιησού για την αποκλειστικότητα της πνευματικής αφοσίωσης, και προσφέρει ένα ισχυρό θεολογικό αντίβαρο στον συγκρητισμό. Το εδάφιο τονίζει την αδυνατότητα του ανθρώπου να υπηρετεί δύο αφέντες. Ο Ιησούς χρησιμοποιεί τη λέξη «δουλεύειν» για να δείξει απόλυτη αφοσίωση και υποταγή –όχι απλώς σχέση, αλλά δουλεία. Αυτή η σχέση δεν επιτρέπει διπλή πίστη. Άρα, κάθε προσπάθεια συγκερασμού του Θεού με άλλες δυνάμεις –λ.χ. πλούτο, πολιτιστικά στοιχεία, φιλοσοφίες– ακυρώνει την αληθινή λατρεία. Η λέξη μαμωνᾶς εδώ προσωποποιείται, λειτουργώντας σχεδόν σαν θεότητα. Το εδάφιο αποτελεί δογματική τομή με συγκρητιστικές λογικές: Δεν υπάρχει ενδιάμεση κατάσταση. Δεν υπάρχει ουδετερότητα. Δεν υπάρχει συμβιβασμός. Η πνευματική ζωή του ανθρώπου είναι μονοσήμαντη: είτε υπηρετεί τον Θεό είτε κάτι άλλο που αντικαθιστά τη θέση Του.

5. Εισαγωγικά εδάφια από την Αγία Γραφή για τον Συγκρητισμό

(ε) **Β' Κορινθίους 6:14-16:** «Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος;... τίς δὲ συγκατάθεσις ναῶ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων;». Η περικοπή αυτή είναι από τις πιο ισχυρές παύλεις προτροπές για πνευματική καθαρότητα και αποστασιοποίηση από κάθε μορφή συγκρητισμού –δηλαδή της ανάμειξης της χριστιανικής πίστης με ξένες, κοσμικές ή ειδωλολατρικές αντιλήψεις και πρακτικές. Ο Παύλος στέκεται σθεναρά απέναντι σε κάθε προσπάθεια ανάμειξης της χριστιανικής πίστης με μη θεόπνευστες ή ειδωλολατρικές πρακτικές. Επίσης χρησιμοποιεί μια γεωργική εικόνα –ετεροζυγία, το να ζεύεις δύο ανόμοια ζώα, π.χ. βόδι με γαϊδούρι) από τον Μωσαϊκό Νόμο (Δτ 22: 10), για να τονίσει την ασυμβατότητα μεταξύ πιστών και απίστων. Πρόκειται για δογματική και ηθική ανισότητα που δεν επιδέχεται συνύπαρξη. Ο Παύλος δεν επιδιώκει τον απομονωτισμό των πιστών, αλλά την ακεραιότητα της πίστης τους. Ο συγκρητισμός θολώνει την αλήθεια και διαβρώνει τη θεολογία του Ευαγγελίου.

3. Παλαιοδιαθηκικά κείμενα (α')

Σχετικά με την υιοθέτηση πρακτικών –
Θεωρούμενα υπέρ της θρησκευτικής ενσωμάτωσης

1. Γενέσεως κεφ. 17

Το κεφ. 17 της Γενέσεως περιγράφει μια αλληλεπίδραση μεταξύ του Θεού και του Άβραμ/Αβραάμ, κατά την οποία ο Θεός

- ▶ επιβεβαιώνει τη διαθήκη του με τον Άβραμ· «καὶ θήσομαι τὴν διαθήκην μου ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ἀνὰ μέσον σοῦ καὶ πληθυνῶ σε σφόδρα» (17:1-2),
- ▶ διευκρινίζει τις υποσχέσεις της διαθήκης του· «καὶ αὐξάνῳ σε σφόδρα σφόδρα καὶ θήσω σε εἰς ἔθνη, καὶ βασιλεῖς ἐκ σοῦ ἐξελεύσονται» (στ. 6),
- ▶ και δηλώνει ότι οι υποσχέσεις της διαθήκης θα εκπληρωθούν μέσω της Σάρρας· «εὐλογήσω δὲ αὐτήν, καὶ δώσω σοι ἐξ αὐτῆς τέκνον· καὶ εὐλογήσω αὐτό, καὶ ἔσται εἰς ἔθνη, καὶ βασιλεῖς ἐθνῶν ἐξ αὐτοῦ ἔσονται» (στ. 16).

2. Γενέσεως κεφ. 17

► Ο Θεός ορίζει την περιτομή ως το σημείο αυτής της διαθήκης, διατάσσοντας τον Αβραάμ και κάθε άντρα στο νοικοκυριό του να περιτμηθούν· «εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸς Ἀβραάμ· σὺ δὲ τὴν διαθήκην μου διατηρήσεις, σὺ καὶ τὸ σπέρμα σου μετὰ σέ εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν... περιτμηθήσεται ὑμῶν πᾶν ἀρσενικόν... καὶ ἔσται εἰς σημεῖον διαθήκης ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν» (στ. 9-14).

► Ο Αβραάμ υπακούει σε αυτήν την εντολή (στ. 23–27). Το πλαίσιο για αυτές τις υποσχέσεις και εντολές της διαθήκης είναι ότι ο Θεός έχει ήδη υποσχεθεί τη γη, απογόνους και ευλογία· «καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα καὶ εὐλογήσω σε καὶ μεγαλυνῶ τὸ ὄνομά σου, καὶ ἔσῃ εὐλογημένος... καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς» (12:1-3) και έχει θεμελιώσει τη διαθήκη του με τον Άβραμ στο 15:1-21.

3. Γενέσεως κεφ. 17

- ▶ Ο συγγραφέας του Γεν 17 δεν παρουσιάζει την περιτομή ως δανεισμό από παγανιστικές πρακτικές ή ως προηγούμενο που νομιμοποιεί τη χρήση θρησκευτικών μορφών από άλλες πίστεις.
- ▶ Η περιτομή ορίζεται αποκλειστικά ως εντολή του Θεού και όχι ως πολιτισμική ή διαθρησκειακή οικειοποίηση.
- ▶ Η θεολογική εστίαση είναι στην υπακοή στην εντολή του Θεού ως έκφραση πίστης στις υποσχέσεις της διαθήκης, όχι στην ελευθερία επιλογής μορφών λατρείας ή παραδόσεων.
- ▶ Ο αφηγηματικός τόνος και η ρητορική του συγγραφέα απορρίπτουν κάθε ιδέα ότι το κείμενο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δικαιολογηθεί η θρησκευτική ενσωμάτωση ή πολιτισμική προσαρμογή σε άλλες πίστεις.
- ▶ Η κεντρική ερμηνευτική γραμμή είναι ότι ο Θεός διατάσσει και ο πιστός υπακούει, και αυτή η υπακοή (όχι η επινόηση ή υιοθέτηση νέων μορφών) σφραγίζει τη σχέση διαθήκης.

4. Εξόδου κεφ. 12-13

Ένα δεύτερο κείμενο της Π.Δ. που χρησιμοποιείται είναι το Έξοδος 12:1–13:16. Το κείμενο περιλαμβάνει τρία μέρη:

- ▶ Πρώτον, δίνονται οδηγίες σχετικά με το τι πρέπει να κάνουν οι Ισραηλίτες για να επιβιώσουν από την πληγή των πρωτότοκων και να φύγουν από την Αίγυπτο (12:1–27).

- ▶ Δεύτερον, αφηγείται το ιστορικό γεγονός του Πάσχα και της εξόδου (12:28–42).

- ▶ Τρίτον, δίνονται εντολές για τη διαρκή ανάμνηση του γεγονότος (12:43–13:16).

Το κείμενο αυτό λειτουργεί ως η κορύφωση μιας εκτεταμένης αφήγησης (7:8–13:16), στην οποία ο Θεός αποδεικνύει την υπεροχή Του απέναντι στον Φαραώ και τους αιγυπτιακούς θεούς, μέσα από μια σειρά σημείων και πληγών, και έτσι πείθει τον Φαραώ να επιτρέψει στους Ισραηλίτες να φύγουν από την Αίγυπτο (βλ. 5:2· 8:18–19· 12:12, 31–36).

5. Εξόδου κεφ. 12-13

Σκοπός του ιερού συγγραφέα είναι να πείσει και να εξοπλίσει τον αναγνώστη για την ακριβή τήρηση των εορτών, με:

- ▶ Έμφαση στην πίστη και υπακοή στα συγκεκριμένα θεϊκά προστάγματα.
- ▶ Επαναλαμβανόμενες εντολές για τον εορτασμό (Πάσχα και Άζυμα).
- ▶ Σαφείς οδηγίες για το πότε, πού, πώς και ποιος μπορεί να συμμετάσχει.
- ▶ Εξήγηση του θεολογικού νοήματος της εορτής: σωτηρία, κρίση των θεών της Αιγύπτου, υπεροχή του Γιαχβέ, διαθήκη.

Συνεπώς δεν υποστηρίζει: Την ενσωμάτωση παγανιστικών μορφών λατρείας. • Την θεολογική χρήση της "προσαρμογής" (contextualization) όπως συζητείται στη σύγχρονη ιεραποστολική θεωρία. • Την απόδοση προτύπου για να χρησιμοποιούνται παγανιστικές πρακτικές από μελλοντικούς πιστούς. • Την πολιτισμική αφομοίωση άλλων λαών μέσω της εορτής.

6. Α' Παραλειπομένων κεφ. 28

Ένα τρίτο κείμενο της Π.Δ. που σχετίζεται με την έννοια της *θρησκευτικής ενσωμάτωσης* είναι το Α' Παραλειπομένων 28. Το κείμενο αυτό αποτελεί μέρος μιας εκτεταμένης αφήγησης (21:1–29:25), στην οποία ο Δαβίδ κάνει προετοιμασίες για την κατασκευή του ναού. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, ο Δαβίδ αναθέτει δημόσια στον Σολομώντα την κατασκευή του ναού (28:1–10), του δίνει λεπτομερή σχέδια για την ανέγερσή του (28:11–19) και τον ενθαρρύνει να επιτελέσει το έργο με θάρρος (28:20–21). Το κείμενο αυτό είναι σχετικό με το ερευνητικό πρόβλημα επειδή έχει αναφερθεί στο πλαίσιο του επιχειρήματος περί «βιβλικού προηγούμενου»· δηλαδή, υποστηρικτές αυτού του επιχειρήματος έχουν παρατηρήσει ότι ο σχεδιασμός του ναού του Σολομώντα ήταν παρόμοιος με κάποιους ήδη υπάρχοντες παγανιστικούς ναούς. Έτσι, υποστηρίζουν ότι ο ναός αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα παγανιστικής μορφής που οικειοποιήθηκε από τον λαό του Θεού.

7. Α' Παραλειπομένων κεφ. 28

Ο συγγραφέας του Α' Παρ. 28 δεν προτρέπει τον αναγνώστη να δανειστεί ή να υιοθετήσει παγανιστικές μορφές γενικά, ούτε να ενσωματώσει ξένες πρακτικές στη λατρεία του Θεού. Ο σκοπός του είναι να πείσει τον αναγνώστη να εμπιστευτεί τον Θεό μέσω της αφοσίωσης σε δύο συγκεκριμένους θεσμούς: Το Δαβιδικό βασίλειο· και τη λατρεία στον ναό. Και οι δύο αυτοί θεσμοί παρουσιάζονται ως θεϊκής προέλευσης και όχι ανθρώπινης επιινόησης.

Συνεπώς, το ανωτέρω κείμενο δεν εκφράζει προοπτική θρησκευτικής ενσωμάτωσης. Αντίθετα, υποστηρίζει μια θεοκεντρική και παραδοσιακή θεολογία, όπου η συμμετοχή στη θεία λατρεία μέσω των θεσμών του ναού και της δαβιδικής βασιλείας αποτελεί έκφραση υπακοής και εμπιστοσύνης στον ίδιο τον Θεό. Η θεϊκή καταγωγή αυτών των θεσμών είναι το βασικό επιχείρημα, όχι η συνάφεια με παγανιστικά πρότυπα.

8. Συμπέρασμα: αντιδιαστολή με θρησκευτική ενσωμάτωση

Τα τρία ανωτέρω κείμενα της Π.Δ. κινούνται στην προοπτική αντιδιαστολής με οποιαδήποτε θρησκευτική ενσωμάτωση, καθώς η τελευταία θα σήμαινε:

- ▶ Χρήση παγανιστικών μορφών ή τελετών,
- ▶ Συνδυασμός θεοτήτων ή ιδεών από άλλες θρησκείες,
- ▶ Συγκαλυμμένη αποδοχή ξένων συστημάτων λατρείας.

Αντί γι' αυτό, ιδιαίτερα ο Χρονικογράφος επιμένει ότι κάθε λεπτομέρεια της λατρείας έχει θεϊκή προέλευση και ότι το έργο του Σολομώντα είναι υλοποίηση θείας εντολής –όχι ανθρώπινης έμπνευσης ούτε παγανιστικού δανεισμού.

4. Παλαιοδιαθηκικά κείμενα (β')

Σχετικά με την αντίσταση πρακτικών –
σε προοπτική μη θρησκευτικής ενσωμάτωσης

1. Εξόδου κεφ. 32–34

Ο στόχος μας, όπως και στην προηγούμενη ενότητα, είναι να προσδιορίσουμε ποιο μήνυμα επιδιώκουν να μεταδώσουν οι συγγραφείς της ιουδαϊκής βίβλου σχετικά με τις μορφές άλλων θρησκειών. Το πρώτο κείμενο αντίστασης είναι η θεματική ενότητα του βιβλίου της Εξόδου κεφ. 32–34. Το Εξ 32:1–6 καταγράφει την αμαρτία του Ισραήλ και του Ααρών, ενώ ο Μωυσής βρίσκεται στο Όρος Σινά. Ο λαός ζητά από τον Ααρών να τους κατασκευάσει έναν θεό (ή θεούς) και εκείνος ανταποκρίνεται μαζεύοντας χρυσό από τον λαό και φτιάχνοντας ένα είδωλο με τη μορφή ενός νεαρού ταύρου. Έπειτα χτίζει ένα θυσιαστήριο και ακολουθεί εορταστική και ξέφρενη λατρεία: «καὶ ἐποίησεν αὐτὰ μόσχον χωνευτόν... καὶ ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν καὶ ἀνέστησαν παίζειν». Από το Εξ 32:7 έως 34:35, βλέπουμε πρώτα πώς αυτή η αμαρτία οδηγεί σε σοβαρή ρήξη στη διαθήκη μεταξύ Θεού και λαού, και κατόπιν περιγράφεται η διαδικασία αποκατάστασης αυτής της ρήξης ώστε να μπορεί να ανανεωθεί η διαθήκη.

2. Εξόδου κεφ. 32–34

Το κείμενο δεν συναινεί σε καμία μορφή θρησκευτικής ενσωμάτωσης ή υιοθέτησης μορφών άλλων θρησκειών. Αντιθέτως, παρουσιάζει μια σαφή και ισχυρή αντίσταση απέναντι στη λανθασμένη λατρεία, τονίζοντας τις καταστροφικές συνέπειες που είχε για τη σχέση διαθήκης μεταξύ Ισραήλ και Θεού. Ακολουθούν τα βασικά σημεία που επιβεβαιώνουν τη σαφή απόρριψη της ενσωμάτωσης ξένων λατρευτικών μορφών:

► Η αμαρτία περιγράφεται σύντομα, αλλά οι συνέπειες εκτενώς· η αμαρτία του χρυσού μόσχου περιγράφεται σε 6 στίχους (Εξ 32:1–6), ενώ οι συνέπειες καλύπτουν 88 στίχους (32:7–34:35). Αυτό δείχνει ότι ο συγγραφέας θέλει να τονίσει τη σοβαρότητα της αμαρτίας και να αντισταθεί σθεναρά στη λανθασμένη λατρεία.

► Ρήξη στη διαθήκη και απειλή αφανισμού. Ο Θεός αποκηρύσσει τον λαό και απειλεί να τους καταστρέψει και να ξεκινησει από την αρχή με τον Μωυσή (32:7–10). Η ίδια η υπαρξιακή ταυτότητα του Ισραήλ ως λαού του Θεού τίθεται υπό απειλή.

3. Εξόδου κεφ. 32–34

- ▶ Η αποκατάσταση είναι δύσκολη και οδυνηρή. Παρά τη μεσολάβηση του Μωυσή, ο λαός υφίσταται κρίση: σφαγές, πληγή, απειλή αποχώρησης της παρουσίας του Θεού. Η διαθήκη δεν ανανεώνεται απλώς, αλλά επαναθεσπίζεται –δείγμα της έκτασης της ζημιάς.
- ▶ Οι λατρεύοντες εξομοιώνονται με το είδωλό τους. Οι Ισραηλίτες περιγράφονται με όρους που παραπέμπουν σε άγριο τάυρο (όπως το είδωλο): σκληροτράχηλοι, αφηνιασμένοι, αποστατημένοι. Αυτό υποδηλώνει πνευματική διαφθορά ως συνέπεια της ψευδούς λατρείας.
- ▶ Καμία προσπάθεια θετικής ενσωμάτωσης. Ούτε ο Μωυσής ούτε ο Θεός επιχειρούν να «αγιάσουν» ή να επαναχρησιμοποιήσουν τα ξένα θρησκευτικά στοιχεία. Αντίθετα, το είδωλο καταστρέφεται ολοσχερώς και ο λαός τιμωρείται αυστηρά.

4. Δευτερονομίου κεφ. 12

Το δεύτερο κείμενο αντίστασης από την Π.Δ. είναι από το βιβλίο του Δευτερονομίου κεφ 12. Περιέχει νόμους που ρυθμίζουν τη λατρεία του Ισραήλ. Οι Ισραηλίτες διατάσσονται να καταστρέψουν όλα τα κατάλοιπα της λατρείας των Χαναανίων στη γη και να διασφαλίσουν ότι δεν θα μιμηθούν τις χαναανιτικές πρακτικές·

► «ἀπωλεία ἀπολεῖτε πάντας τοὺς τόπους, ἐν οἷς ἐλάτρευσαν ἐκεῖ τοῖς θεοῖς αὐτῶν, οὓς ὑμεῖς κληρονομεῖτε αὐτούς, ἐπὶ τῶν ὁρέων τῶν ὑψηλῶν... καὶ κατασκάψετε τοὺς βωμοὺς αὐτῶν καὶ συντρίψετε τὰς στήλας αὐτῶν... καὶ τὰ γλυπτὰ τῶν θεῶν αὐτῶν κατακαύσετε πυρί, καὶ ἀπολεῖται τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐκ τοῦ τόπου ἐκείνου» (12:2–4)·

► «πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ ἐκζητήσης ἐπακολουθῆσαι αὐτοῖς μετὰ τὸ ἐξολοθρευθῆναι αὐτοὺς ἀπὸ προσώπου σου λέγων· ...οὐ ποιήσεις οὕτω τῷ Θεῷ σου· τὰ γὰρ βδελύγματα Κυρίου, ἃ ἐμίσησεν, ἐποίησαν ἐν τοῖς θεοῖς αὐτῶν, ὅτι τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν κατακαίουσιν ἐν πυρὶ τοῖς θεοῖς αὐτῶν» (12:29–32).

5. Δευτερονομίου κεφ. 12

Αντίθετα, πρέπει να λατρεύουν τον Γιαχβέ στον τόπο που εκείνος θα επιλέξει, χρησιμοποιώντας τις προσφορές που εκείνος ορίζει (12:5–14). Επιτρέπεται να σφάζουν ζώα και αλλού, αλλά μόνο μη θυσιαστικά (12:15–28). Ενώ η αληθινή λατρεία είναι εφικτή μέσω του Θεού και τα χαρακτηριστικά της ορίζονται από τον Θεό (12:5–28), η λατρεία που απορρίπτεται ως ψευδής (12:2–4, 29–31) είναι εκείνη της πρωτοβουλίας των ίδιων των ανθρώπων, όπου οι ίδιοι καθορίζουν τους όρους της. Ο Μωυσής τονίζει ότι οι Ισραηλίτες δεν πρέπει να λατρεύουν όπου θέλουν (12:13), αλλά μόνο στον τόπο που επιλέγει ο Γιαχβέ (12:14). Επίσης, η λατρεία δεν πρέπει να είναι ανθρώπινης έμπνευσης ή σχεδίασης (12:8). Το πρόβλημα με τη χανανιτική λατρεία είναι ότι προέρχεται από ανθρώπινη επινόηση και πρωτοβουλία. Επιπλέον, η τελική προειδοποίηση στο 12:32, όπου οι Ισραηλίτες διατάσσονται να μην "προσθέσουν ούτε να αφαιρέσουν" από τις εντολές του Γιαχβέ σχετικά με τη λατρεία, είναι ιδιαίτερα σημαντική.

6. Ωσηέ κεφ. 8

Το τρίτο κείμενο αντίστασης από την Π.Δ. είναι το βιβλίου του Ωσηέ κεφ. 8. Πρόκειται για έναν χρησμό κρίσης, εκφωνημένο από τον Γιαχβέ εναντίον του Ισραήλ. Οι μελετητές γενικά συμφωνούν ότι αυτός ο χρησμός δόθηκε αρχικά κατά τη διάρκεια της Ασσυριακής κρίσης, στις δύο τελευταίες δεκαετίες του βόρειου βασιλείου. Ο χρησμός ξεκινά με μια δήλωση ότι η καταστροφή πλησιάζει, επειδή το Ισραήλ έχει παραβεί τη διαθήκη· «Ο Κύριος μου είπε: Σάλπισε με τη σάλπιγγα! Σαν τον αετό ορμά ο εχθρός στη χώρα του Ισραήλ, γιατί τη διαθήκη μου παρέβηκαν κι ενάντια στο νόμο μου επαναστατήσαν... ο Ισραήλ απέρριψε ό,τι αγαθό· γι' αυτό ο εχθρός θα τον τρέψει σε φυγή» (8:1-3). Έπειτα παρέχονται λεπτομέρειες για την παράβαση της διαθήκης: Ο Ισραήλ έχει ορίσει παράνομους βασιλείς και έχει χρησιμοποιήσει είδωλα για να λατρέψει τον Γιαχβέ· «Τι σχέση έχει ο Ισραήλ μ' αυτό το πράγμα;» (8:4-7α).

7. Ωσηέ κεφ. 8

Ο Ισραήλ έχει επίσης προσπαθήσει να εξασφαλίσει την ασφάλειά του μέσω συμμαχιών με ξένα έθνη· «Αν και επιζητούν με δώρα τη φιλία των εθνών, τώρα εγώ θα τους συγκεντρώσω και θα συντριφθούν κάτω απ' την καταπίεση του βασιλιά των Ασσυρίων» (8:7β-10). Τέλος, το Ισραήλ έχει οικοδομήσει παράνομα ιερά και έχει προσφέρει απαράδεκτες θυσίες· «Ακόμα κι αν τους έγραφα χίλιες φορές το νόμο μου, αυτοί δε θα τον λογαριάζαν. Τους αρέσει θυσίες να προσφέρουν, γιατί θέλουν να τρώνε κρέας. Αλλά εγώ ο Κύριος δεν τις επιθυμώ. Δεν ξεχνώ τις ανομίες τους και θα τους τιμωρήσω για τις αμαρτίες τους· στην Αίγυπτο θα επιστρέψουν» (8:11–14). Ο σκοπός του Ωσηέ είναι να πείσει τον αναγνώστη να απέχει από τη χρήση συγκεκριμένων μορφών άλλων θρησκειών, αναγγέλλοντας τις δεινές συνέπειες για τους Ισραηλίτες, διότι παραβιάζει τις εντολές του Θεού και απορρίπτει τον θεόσδοτο τρόπο της λατρείας.

8. Συμπέρασμα: αντιδιαστολή με θρησκευτική ενσωμάτωση

Τα τρία ανωτέρω κείμενα της Π.Δ. είναι κατηγορηματικά αντίθετα με οποιαδήποτε μορφή θρησκευτικής ενσωμάτωσης (*syncretism* ή *contextualization*), που περιλαμβάνει υιοθέτηση ξένων λατρευτικών μορφών. Η αμαρτία δεν συγχωρείται εύκολα, η κρίση είναι βαριά, και η αποκατάσταση γίνεται μόνο χάρι στο έλεος του Θεού, όχι γιατί η πράξη έγινε αποδεκτή ή δικαιολογημένη. Δίνεται η εντολή προς τους Ισραηλίτες να μην μιμηθούν τις χαναανιτικές πρακτικές, δηλ. απαγορεύεται να τροποποιήσουν ή να συμπληρώσουν τη θεσπισμένη από τον Γιαχβέ λατρεία με δικές τους τελετουργικές “αυτοσχεδιάσεις” βασισμένες σε δανεισμένες πρακτικές από τα γύρω έθνη. Η παραμικρή τροποποίηση της θεόσταλτης λατρείας την καθιστά ψευδή· η χρήση χαναανικών μορφών λατρείας ισοδυναμεί με το να ανταλλάσσει κανείς τη μόνη αληθινή πηγή σωτηρίας με νεκρά και ανίσχυρα υποκατάστατα.

5. Καινοδιαθηκικά κείμενα (α')

Σχετικά με την υιοθέτηση πρακτικών –
Θεωρούμενα υπέρ της θρησκευτικής ενσωμάτωσης

1. Πράξεων κεφ. 2-7

Ως πρώτο κείμενο της Κ.Δ. θέτουμε τη –μετά την Πεντηκοστή– λατρεία της πρώτης χριστιανικής κοινότητας στον ναό σύμφωνα με το Πράξ 2:42–7:60. Αυτό το κείμενο περιγράφει μια σειρά από περιστατικά στη ζωή της πρώιμης Εκκλησίας, στα οποία ο ναός βρίσκεται σταθερά στο προσκήνιο. Πολλοί τονίζουν τη σημασία του να διαβάζεται αυτό το εκτεταμένο απόσπασμα ως μια ενιαία, μεγαλύτερη ενότητα, ώστε να κατανοηθούν οι λογοτεχνικοί και θεολογικοί σκοποί του Λουκά. Ο λόγος είναι ότι η εκτεταμένη αυτή ενότητα περιγράφει μια εξελισσόμενη σύγκρουση μεταξύ της πιστής κοινότητας και των αρχών του ναού, η οποία κορυφώνεται με τον μαρτυρικό θάνατο του Στεφάνου (βλ. Ομιλία του Πέτρου στο ναό· ο Πέτρος και ο Ιωάννης στο συνέδριο· η κοινοκτημοσύνη των πρώτων χριστιανών· ο Ανανίας και η Σαπφείρα· η σύλληψη-ομιλία-λιθοβολισμός του Στεφάνου).

2. Πράξεων κεφ. 2-7

► «Ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς· καθ' ἡμέραν τε προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἱερῷ, κλῶντές τε κατ' οἶκον ἄρτον, μετελάμβανον τροφῆς ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀφελότητι καρδίας» (2:42, 46)

► «Ἐπὶ τὸ αὐτὸ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερὸν ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐνάτην» (3:1)

► «Ἄνὴρ δέ τις Ἀνανίας ὀνόματι σὺν Σαπφείρῃ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ ἐπώλησε κτῆμα»· «πᾶσαν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ κατ' οἶκον οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι Ἰησοῦν τὸν Χριστόν» (5:12, 42). Τα εδάφια αὐτὰ ἔχουν προβληθεῖ ως απεικονίσεις πιστῶν εβραϊκῆς καταγωγῆς που συμμετείχαν στη λατρεία στον ναό —και συνεπώς, ως χρήση τύπων (μορφῶν) ἄλλης θρησκείας (του Ιουδαϊσμοῦ). Μποροῦν οἱ ιουδαϊκὲς μορφές να χαρακτηριστοῦν ως «μορφές ἄλλης πίστεως»;

3. Πράξεων κεφ. 2-7

Οι μορφές που παραθέσαμε εδώ –ο ναός της Ιερουσαλήμ και οι σχετικές τελετουργίες– είναι μορφές που ο Θεός έδωσε στον λαό Του μέσα από την Αγία Γραφή. Από αυτή την άποψη, δεν είναι μορφές άλλης πίστης, αλλά μάλλον μορφές της ίδιας ιουδαϊκής (Γιαχβικής) πίστης. Ωστόσο, στην εποχή της νέας διαθήκης, ο λαός του Θεού δεν απαιτείται πλέον να χρησιμοποιεί αυτές τις μορφές: με την έλευση του Χριστού, αυτές εκπληρώνονται και καθίστανται παρωχημένες. Την ίδια στιγμή, στις Πράξεις των Αποστόλων, οι Ιουδαίοι που δεν ακολουθούν τον Ιησού ως Χριστό (εφεξής, οι μη πιστοί Ιουδαίοι) συνεχίζουν να χρησιμοποιούν αυτές τις μορφές ως θεσπισμένες μορφές της πίστης τους (Ιουδαϊσμός). Μέσα από αυτή τη δομή, ο Λουκάς αντιπαραβάλλει την παλαιά τάξη πραγμάτων (ναός και ηγεσία του) με τη νέα τάξη (ο Ιησούς και οι απόστολοι), και δείχνει ότι η πρώτη πλέον αντικαθίσταται από τη δεύτερη.

4. Πράξεων κεφ. 15

Το Πράξ 15 περιγράφει πώς η Εκκλησία αντιμετωπίζει το ζήτημα της ένταξης των Εθνικών στον λαό του Θεού. Προκύπτει μια διαμάχη, που ξεκινά στην Αντιόχεια, σχετικά με το αν οι πιστοί από τα έθνη πρέπει να περιτμηθούν και να υπακούν στον Μωσαϊκό Νόμο (15:1–5). Συγκαλείται μια σύνοδος (συμβούλιο) στα Ιεροσόλυμα για να συζητήσει το θέμα (15:6–21).

Η απόφαση που λαμβάνεται είναι ότι οι πιστοί από τα έθνη δεν χρειάζεται να περιτμηθούν ούτε να υπακούν στον Μωσαϊκό Νόμο, αλλά οφείλουν να τηρήσουν τέσσερις βασικές απαγορεύσεις. Αυτή η απόφαση καταγράφεται σε επιστολή προς τους πιστούς από τα έθνη (15:22–29), η οποία παραδίδεται στην Εκκλησία της Αντιόχειας (15:30–35).

5. Πράξεων κεφ. 15

► «Αποφασίστηκε ως σωστό από το Άγιο Πνεύμα και από μας να μη σας επιβάλουμε κανένα πρόσθετο βάρος, εκτός από αυτά τα αναγκαία: να απέχετε από τα ειδωλόθυτα, το αίμα, το κρέας από πνιγμένα ζώα και την πορνεία. Αν φυλάγεστε από αυτά, θα κάνετε το σωστό» (15:28-29).

Αρκεί να σημειώσουμε ότι το κείμενο δεν ασχολείται ρητά με τη χρήση θρησκευτικών μορφών άλλων πίστεων (από τα έθνη) από τον λαό του Θεού. Ενώ ρητά αναφέρει ότι δεν είναι υποχρεωμένοι να υπακούσουν στον Νόμο του Μωυσή, δεν υπάρχει αντίστοιχη ρητή επιβεβαίωση ότι μπορούν να διατηρήσουν τις θρησκευτικές μορφές των προηγούμενων πίστεών τους. Με άλλα λόγια, το κείμενο δεν παρουσιάζει πιστούς από τα έθνη να χρησιμοποιούν εθνικές θρησκευτικές μορφές, αλλά παρουσιάζει κάποιους Ιουδαίους πιστούς να διατηρούν τις εβραϊκές μορφές τους.

6. Α' Κορινθίους 8-10

Τα κεφ. 8-10 της επιστολής Α' Κορινθίους αναλύονται τόσο ως κείμενο επικύρωσης πρακτικών όσο και ως κείμενο αντίστασης. Εξετάζονται προβλήματα σχετικώς με τα ειδωλόθυτα· πρόνοια για την ασθενή συνείδηση αδελφού· το παράδειγμα του αποστόλου και τα δικά του δικαιώματα· ο ζήλος του για να κερδηθούν ψυχές στον Χριστό· η προσπάθεια που απαιτείται για τη νίκη· παραδειγματισμός από την ιστορία των Ισραηλιτών· απομάκρυνση από την ειδωλολατρία. Ειδικά στο Α' Κορ 8:4-6, ο Παύλος επικυρώνει τη γνώση των “γνωστικών” πιστών (δηλαδή ότι το φαγητό των ειδώλων δεν είναι από μόνο του κακό, αφού τα είδωλα δεν είναι τίποτα). Η αντίρρηση που διατυπώνει σε αυτό το σημείο δεν είναι ότι η κατανάλωση τέτοιου φαγητού είναι εγγενώς αμαρτωλή, αλλά ότι μπορεί να προκαλέσει πτώση στους “ασθενείς” πιστούς που δεν έχουν αυτή τη γνώση (8:7–13).

7. Α' Κορινθίους 8-10

Σύμφωνα με την παραδοσιακή ερμηνεία η φαινομενική αντίφαση επιλύεται με την υπόθεση ότι τα δύο αποσπάσματα αφορούν διαφορετικά πλαίσια:

Το 8:1–13 αναφέρεται κυρίως στην κατανάλωση ειδωλόθυτου φαγητού από την αγορά. Το 10:14–22 αναφέρεται στην κατανάλωση φαγητού εντός των ναών ειδώλων. Σύμφωνα με τον Παύλο, στα δύο κείμενα επιβεβαιώνει ότι το φαγητό από την αγορά είναι ηθικά ουδέτερο και οι Χριστιανοί είναι ελεύθεροι να το φάνε, αλλά τους προτρέπει να παραιτηθούν από αυτή την ελευθερία αν με αυτό τον τρόπο σκανδαλίζουν τους “ασθενείς”. Αντίθετα, στο 10:1–22, ο Παύλος απαγορεύει ρητά τη συμμετοχή σε ειδωλολατρικά γεύματα μέσα στους ναούς, καθώς τέτοια συμμετοχή είναι πνευματικά επικίνδυνη – ισοδυναμεί με κοινωνία με τα δαιμόνια· «οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν καὶ τραπέζης δαιμονίων».

8. Συμπεράσματα της θεματικής ενότητας

Τα κείμενα της Κ.Δ. που είδαμε, τα σχετικά με την υιοθέτηση πρακτικών ή θεωρούμενα υπέρ της θρησκευτικής ενσωμάτωσης, διδάσκουν μια θεολογία λατρείας και μορφών με εντυπωσιακά παρόμοιες έμφασεις με αυτές που προέκυψαν από τη μελέτη των κειμένων της Π.Δ. προηγουμένως.

Συγκεκριμένα, ένα θεμελιώδες θέμα που αναδεικνύεται ξανά είναι ότι ο Θεός παρέχει έναν τρόπο για να τον λατρεύει ο λαός Του, και συνεπώς, όσοι επιλέγουν μορφές (*form-selectors*) πρέπει να αναζητούν μορφές που να τους βοηθούν να πλησιάσουν τον Θεό με τον τρόπο που Εκείνος έχει ορίσει.

6. Καινοδιαθηκικά κείμενα (β')

Σχετικά με την αντίσταση πρακτικών –
σε προοπτική μη θρησκευτικής ενσωμάτωσης

1. Πράξεων κεφ. 15

Το κεφ 15 των Πράξεων είναι σημαντικό, επειδή οι πρακτικές που απαγορεύονται στα εδάφια 15:20–21 και 15:28–29 είναι παγανιστικές θρησκευτικές πρακτικές· με άλλα λόγια οι πρακτικές αυτές απαντώνταν στις παγανιστικές θρησκείες της εποχής.

α) Η πρώτη απαγόρευση αφορά την αποχή από «τα μολύσματα των ειδώλων» (τῶν ἄλισγημάτων τῶν εἰδώλων) (15:20) ή «ειδωλόθυτα» (εἰδωλοθύτων) (15:29). Πιθανώς πρόκειται για αναφορά στη μόλυνση που προέρχεται από την κατανάλωση κρέατος αφιερωμένου σε είδωλα. Επομένως, έχουμε σαφώς μία παγανιστική λατρευτική πρακτική.

β) Η δεύτερη απαγόρευση αφορά την «πορνεία» (πορνεία) (15:20, 29). Αν ο Ιάκωβος ήθελε απλώς να απαγορεύσει τη μοιχεία, ο καταλληλότερος όρος θα ήταν «μοιχεία» (μοιχεία).

2. Πράξεων κεφ. 15

Αντίθετα, ο όρος «πορνεία» μπορεί να έχει και τελετουργική διάσταση. Δεδομένου ότι οι άλλες απαγορευμένες πρακτικές έχουν λατρευτικούς συσχετισμούς, η «πορνεία» εδώ πιθανώς αναφέρεται στη λεγόμενη «ιερή πορνεία» – ένα φαινόμενο που συχνά συνόδευε, ή θεωρούνταν ότι συνόδευε, τις παγανιστικές τελετές και εορτές στους ναούς των ειδώλων.

γ) Η τρίτη απαγόρευση αφορά την κατανάλωση κρέατος από «πνιγμένο ζώο» (τοῦ πνικτοῦ) (15:20, 29). Μελετητής προτείνει ότι η αναφορά στον στραγγαλισμό πιθανόν να περιγράφει μία μορφή θανάτωσης σε παγανιστικές θυσίες, κατά την οποία δεν αφαιρείται το αίμα από το ζώο. Άλλού περιγράφεται πώς παγανιστές ιερείς έπνιγαν το θυσιασμένο ζώο για να μεταφέρουν την πνοή ζωής του στο είδωλο. Άλλη μία αναφορά, δηλαδή, σε παγανιστική λατρευτική πρακτική.

3. Πράξεων κεφ. 15

δ) Η τέταρτη απαγόρευση αφορά το «αίμα» (τοῦ αἵματος) (15:20, 29). Αν και θα μπορούσε να είναι μία γενική απαγόρευση για την κατανάλωση αίματος, στο πλαίσιο των προηγούμενων απαγορεύσεων, πιθανόν εδώ αναφέρεται στην κατανάλωση αίματος σε παγανιστικές θυσίες. Μελετητής αναφέρει μαρτυρίες πως οι παγανιστές ιερείς δοκίμαζαν το αίμα των ζώων ως μέρος της θυσιαστικής τελετουργίας.

Συμπερασματικά, και οι τέσσερις απαγορεύσεις στο Πράξ 15 πιθανότατα συνδέονται με είδος παγανιστικής θρησκευτικότητας, και συνεπώς οι απαγορεύσεις αυτές έχουν να κάνουν με τη χρήση μορφών άλλων θρησκειών από τον λαό του Θεού. Πρόκειται για χρήση αυτών των μορφών από εξ εθνών πιστούς για τη λατρεία του αληθινού Θεού, ή απλώς η συνέχιση της λατρείας προς τους ψεύτικους θεούς της προγενέστερης πίστης τους; Έχουμε συνολική απαγόρευση για τις δύο χρήσεις.

4. Α' Κορινθίους 8-10

Το κύριο ερμηνευτικό πρόβλημα όμως αφορά την εκ πρώτης όψεως προφανή αντίφαση μεταξύ των χωρίων 8:1–13 και 10:14–22:

- Στο 8:4–6, ο Παύλος αποδέχεται τη «γνώση» των «γνωστικών» ότι τα είδωλα είναι τίποτα και άρα τα ειδωλόθυτα δεν είναι κακά από μόνα τους. Ωστόσο, προτρέπει να μη φάει κανείς παρουσία των «ασθενών», για να μην σκανδαλιστούν.
- Αντιθέτως, στο 10:14–22, ο Παύλος απαγορεύει ρητά την κατανάλωση ειδωλόθυτων, θεωρώντας ότι αποτελεί συμμετοχή με δαιμόνια.

Πώς επιλύεται αυτή η αντίφαση; Παρουσιάζουμε τέσσερις κύριες απόψεις:

1. Παραδοσιακή άποψη: Διακρίνει διαφορετικά πλαίσια κατανάλωσης· το 8:1–13 αφορά τροφή από την αγορά (ουδέτερη πράξη), ενώ το 10:14–22 αφορά συμμετοχή σε τελετές σε ναούς (απαγορευμένη πράξη).

5. Α' Κορινθίους 8-10

2. Διμερής επιχειρηματολογία (Fee): Ο Παύλος έχει ενιαίο στόχο· να αποτρέψει την κατανάλωση ειδωλοθύτων στους ναούς: Στο 8:1–13, η έμφαση είναι στον σκανδαλισμό των «ασθενών», ενώ στο 10:14–22, η έμφαση είναι στον κίνδυνο συμμετοχής στην ειδωλολατρία. Κριτική θέσης: Ο Παύλος αναγνωρίζει ως γνήσιο το «δικαίωμα» των γνωστικών στο 8:9. Όμως, αν ήταν αμαρτωλό εκ φύσεως, γιατί να μην το καταδικάσει εξ αρχής;

3. Διάκριση επιπέδων (Fisk): Διαχωρίζει τα γεύματα στους ναούς σε: α) Κοινωνικά (8:10), όχι αμαρτωλά· β) θρησκευτικά (10:14–22), αμαρτωλά. Προβλήματα: Η αρχαιολογική και ιστορική έρευνα δείχνει ότι ήταν δύσκολο να συμμετάσχει κανείς σε γεύμα ναού χωρίς εμπλοκή σε θρησκευτικές πρακτικές.

6. Α' Κορινθίους 8-10

4. Τροποποιημένη άποψη: Η καλύτερη λύση, σύμφωνα με το κείμενο, είναι πως ο Παύλος αποδέχεται το δικαίωμα των «γνωστικών» ως θεωρητικά σωστό, βάσει αληθούς γνώσης (8:4–6). Όμως, στην πράξη, αυτό το δικαίωμα δεν πρέπει να ασκείται, γιατί μπορεί να παρασύρει τους «ασθενείς» στην ειδωλολατρία (8:7–13) να οδηγεί σε προσωπική συμμετοχή στην ειδωλολατρία (10:14–22). Επιπλέον, απαγορεύεται κάθε κατανάλωση όταν υπάρχει σύνδεση με ειδωλολατρία, όχι μόνο εντός ναών. Συμπέρασμα: Η τέταρτη άποψη φαίνεται ως η πιο ισχυρή, επειδή:

- Ενσωματώνει την άποψη του Fee, αποφεύγοντας τις αδυναμίες της,
- Αναγνωρίζει το ρητορικό και ποιμαντικό σκοπό του Παύλου,
- Δεν επιτρέπει την κατανάλωση ειδωλοθύτων σε καμία περίπτωση όπου η ειδωλολατρική σύνδεση είναι γνωστή.

7. Α' Κορινθίους 8-10

Ερώτημα: Έχουμε άλλες αναφορές στην ειδωλόθυτη τροφή στην Καινή Διαθήκη; Υπάρχουν μόνο τέσσερις άλλες αναφορές στην τροφή ειδωλοθύτων στην Κ.Δ., αλλά παρουσιάζονται ως μια ενιαία εικόνα: οι Χριστιανοί πρέπει να απέχουν από την κατανάλωσή της.

1. Στις Πράξεις 15:29 και 21:25, η «ειδωλόθυτη τροφή» (είδωλοθύτων) απαγορεύεται με το Αποστολική Απόφαση.
2. Στην Αποκάλυψη 2:14 και 2:19–20, μία από τις κατηγορίες που φέρει ο αναστημένος Κύριος Ιησούς εναντίον των εκκλησιών της Περγάμου και των Θυατείρων είναι ότι τρώγουν ειδωλόθυτα (είδωλοθύτων).

Συνεπώς, το υπόλοιπο της Κ.Δ. συμφωνεί με την ερμηνεία των Α' Κορινθίους 8–10: οι πιστοί πρέπει να απέχουν από την κατανάλωση ειδωλόθυτης τροφής.

8. Κολοσσαείς κεφ. 2

Το κείμενο ασχολείται με τη χρήση μορφών άλλων θρησκειών από τον λαό του Θεού. 1. «Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστόν»· εἶναι σαφές ἀπὸ τὴν κριτικὴ τοῦ Παύλου στη φιλοσοφία (2:6–23) ὅτι οἱ υποστηρικτές της (εφεξῆς «οἱ πλανῶντες») προωθοῦν ποικίλες πρακτικές.

2. «Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νουμηνίας ἢ σαββάτων;»· προωθοῦν τὴν τήρηση ὀρισμένων κανονισμῶν γιὰ φαγητό καὶ ποτό καὶ τὸν εορτασμό εβραϊκῶν εορτῶν (2:16).

3. «Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβεύετω θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων»· υποστηρίζουν ἀσκητικὲς πρακτικὲς, που περιλαμβάνουν «ψευδοταπεινοφροσύνῃ» (2:18, 23), αυστηρὴ ἀποχή (2:21), καὶ «σκληραγωγία τοῦ σώματος» (2:23).

9. Κολοσσαείς κεφ. 2

4. Εμπλέκονται επίσης σε μια πρακτική την οποία ο Παύλος περιγράφει ως «λατρεία των αγγέλων» (θρησκεία τῶν ἀγγέλων) (2:18).

5. «...ἃ μὴ ἐώρακεν ἐμβατεύων, εἰκῇ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοῦς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ»· ὅ,τι κι αν σημαίνει ακριβῶς αυτή η αμφιλεγόμενη φράση, φαίνεται να περιλαμβάνει μυστικιστικές οραματικές εμπειρίες (2:18).

Ορισμένοι συμπεραίνουν από τη δήλωση του Παύλου σχετικά με την πνευματική περιτομή (2:11–13), ὅτι οι πλανώντες υποστηρίζουν και τη φυσική περιτομή, αν και δεν συμφωνούν ὅλοι ὅτι αυτό το συμπέρασμα είναι βάσιμο· «ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκός».

Συνεπώς, οι πλανώντες προωθούν συγκεκριμένες μορφές. Εφόσον ο Παύλος στο συγκεκριμένο απόσπασμα τις επικρίνει (βλ. 2:8, 16, 18, 20–23).

10. Κολοσσαείς κεφ. 2

Για τον Παύλο η αληθινή λατρεία προέρχεται από τον Θεό, ενώ η ψευδής λατρεία είναι ανθρώπινης επινόησης· αυτό είναι το βασικό θεμέλιο στο παρόν απόσπασμα. Πρόκειται για ένα κείμενο στο οποίο ο Παύλος αναφέρεται στο ζήτημα της λατρείας – δηλαδή, στο πώς οι άνθρωποι σχετίζονται με τον Θεό. Υποστηρίζει ότι η εξάρτηση από τον Χριστό συνιστά την αληθινή λατρεία, ενώ απορρίπτει τη «φιλοσοφική» λατρεία ως ψευδή. Το βασικό χαρακτηριστικό που διακρίνει τις δύο προσεγγίσεις είναι η προέλευσή τους. Η λατρεία που ο Παύλος υποστηρίζει ως αληθινή είναι τέτοια επειδή προέρχεται από τον Θεό. Στο 2:6, είναι κάτι που οι Κολοσσαείς «παρέλαβαν» (παραλαμβάνω). Το παραλαμβάνω είναι ένας τεχνικός όρος που αναφέρεται στη μετάδοση παράδοσης ή διδασκαλίας. Αυτό ενισχύεται και με την αναφορά στην «πίστη» (τῇ πίστει) στο 2:7. Ο Παύλος επιμένει ότι αυτοί που μετέδωσαν αυτήν την παράδοση στους Κολοσσαείς είχαν θεϊκή εντολή να μεταδώσουν το μήνυμα για τη λατρεία που έχει σχεδιαστεί από τον Θεό (1:7–8· 2:25, 27).

11. Κολοσσαείς κεφ. 2

Περαιτέρω, η αληθινή λατρεία που περιγράφεται στα εδάφια 2:9–15 έχει θεϊκή πρωτοβουλία και προσφέρεται από τον Θεό: Ο Θεός, μέσω του Χριστού, παρέχει το «πλήρωμα» (2:9–10), τη νίκη κατά της αμαρτωλής φύσης (2:11–13), τη νέα ζωή και τη συγχώρηση των αμαρτιών (2:13–14), καθώς και την απελευθέρωση από τις πονηρές πνευματικές δυνάμεις (2:15). Έτσι, σύμφωνα με τον Παύλο, αυτό που καθιστά τη λατρεία αληθινή είναι το γεγονός ότι δίνεται από τον Θεό και καθίσταται δυνατή από Αυτόν. Αντίθετα, η λατρεία της «φιλοσοφίας» είναι ψευδής επειδή έχει κοσμική προέλευση. Βασίζεται στην «ανθρώπινη παράδοση» και στα «στοιχεία του κόσμου», και όχι στον Χριστό (2:8). Είτε τα «στοιχεία τοῦ κόσμου» αναφέρονται σε πονηρές πνευματικές δυνάμεις είτε σε βασικές διδασκαλίες/αρχές του κόσμου, το νόημα είναι ξεκάθαρο: ως τρόπος λατρείας, η φιλοσοφία είναι ψευδής γιατί δεν προέρχεται από τον Θεό αλλά από κάποια άλλη, κοσμική πηγή.

7. Οι δύο θεμελιώδεις πεποιθήσεις της Αγίας Γραφής

Στο στόχαστρο του σύγχρονου θρησκευτικού συγκρητισμού

1. Το κέντρο των δύο διαθηκών

Η χριστιανική πίστη βασίζεται σε δύο θεμελιώδεις πεποιθήσεις: τον μονοθεϊσμό και την πίστη στον Θεάνθρωπο λυτρωτή Ιησού Χριστό. Η πρώτη, η πίστη στον έναν και μοναδικό Θεό, είναι κοινή με τις θρησκείες του Ιουδαϊσμού και του Ισλάμ. Η δεύτερη την ξεχωρίζει από αυτές τις συγγενικές θρησκείες. Στο κέντρο της Παλαιάς Διαθήκης βρίσκεται η αποκάλυψη του ενός και μοναδικού Θεού· στο κέντρο της Καινής Διαθήκης βρίσκεται ο λυτρωτής Χριστός. Οι δύο διαιρέσεις του κανόνα αντιστοιχούν σε αυτές τις δύο θεμελιώδεις πεποιθήσεις. Ωστόσο, οι χριστιανοί μελετούμε την Π.Δ. χριστολογικά, έτσι ώστε τείνουμε να αρνούμαστε πως η Π.Δ. έχει δικό της κέντρο, αναγνωρίζοντας μόνο το “ερχόμενο κέντρο” στην Κ.Δ., αφού ο Θεός τα παλιά χρόνια μίλησε στους προπάτορες πολλές φορές και με ποικίλους τρόπους δια των προφητών, σ’ αυτούς εδώ τους έσχατους καιρούς μίλησε σ’ εμάς μέσω του Υιού του (Εβρ 1:1).

2. Ο μονοθεϊσμός

Η πρώτη βασική πεποίθηση της χριστιανικής πίστης είναι ο μονοθεϊσμός — η πίστη στον έναν και μοναδικό Θεό. Τα πάντα στην πραγματικότητα, στη ζωή και στην πίστη, σχετίζονται με αυτή την υπέρτατη πραγματικότητα και καθορίζονται από αυτήν. Αυτή η πραγματικότητα είναι το κέντρο της γλώσσας της Βίβλου, γύρω από την οποία οργανώνεται, και αυτή η πραγματικότητα αποκαλύπτεται έτσι ως ανεξάρτητη δύναμη, διακριτή από το περιβάλλον της (διάκριση άκτιστου Θεού και κτιστής δημιουργίας). Η συνέπεια αυτής της πίστης είναι να αποκλείει κάθε δεσμό: αποκλείει οποιαδήποτε σύνδεση με άλλους θεούς —και οτιδήποτε δημιουργεί συσχέτιση με αυτούς τους θεούς. Τίποτα δεν μπορεί να εξομοιωθεί με τον Θεό. Οτιδήποτε αποτελεί τον κόσμο ή προέρχεται από τον κόσμο, δεν είναι ο Θεός. Κι εδώ βρίσκεται η πολεμική από τον θρησκευτικό συγκρητισμό.

3. Η αντίθεση προς τον μονοθεϊσμό (α')

Ο θρησκευτικός συγκρητισμός έρχεται σε ευθεία αντίθεση με τον χριστιανικό μονοθεϊσμό, διότι: **1. Υπονομεύει** την απόλυτη μοναδικότητα του Θεού:

Ο χριστιανικός μονοθεϊσμός δηλώνει καθαρά πως υπάρχει ένας και μόνος Θεός, άκτιστος, άπειρος, παντοδύναμος και μη συγκρίσιμος με οτιδήποτε κτιστό. Αντίθετα, ο συγκρητισμός εισάγει την ιδέα ότι ο Θεός μπορεί να συνυπάρχει ή να συγχωνεύεται με άλλες θεότητες ή δυνάμεις –πράγμα που διαστρεβλώνει την αποκλειστικότητα και απόλυτη διαφορά του Θεού από τη δημιουργία.

2. Θολώνει τα όρια μεταξύ κτιστού και ακτίστου:

Στην πίστη της Εκκλησίας, υπάρχει σαφής διάκριση μεταξύ άκτιστου Θεού (ο Θεός δεν έχει αρχή ούτε δημιουργήθηκε) και κτιστής δημιουργίας (τα πάντα δημιουργήθηκαν από τον Θεό). Ο συγκρητισμός συχνά αποδίδει θεϊκές ιδιότητες σε κτιστά πράγματα (φύση, ήλιο, άστρα, πρόσωπα), με αποτέλεσμα να εκκοσμιεύει το θείο, εξομοιώνοντας συχνά τον Θεό με τη δημιουργία.

4. Η αντίθεση προς τον μονοθεϊσμό (β')

3. Ακυρώνει τη μοναδικότητα της αποκάλυψης:

Ο Θεός στον χριστιανισμό αποκαλύφθηκε ιστορικά μέσω της Βίβλου, των Προφητών και τελικά στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού. Ο συγκρητισμός παρουσιάζει τη χριστιανική αποκάλυψη ως μία από τις πολλές αλήθειες, μειώνοντας την αλήθεια της ενσάρκωσης σε απλό μυθολογικό μοτίβο ή παραβολή.

4. Καταλύει τη λειτουργική και πνευματική καθαρότητα:

Ο συγκρητισμός συνήθως εισάγει συχνά ξένα τελετουργικά (λ.χ. μαντείες, μυστικιστικές πρακτικές) ή άλλες “θεότητες” χωρίς το χριστοκεντρικό κριτήριο, γεγονός που οδηγεί σε σύγχυση, πλάνη, και απομακρύνει από τη χριστιανική πνευματική παράδοση της Εκκλησίας.

5. Η πίστη στον λυτρωτή Χριστό

Η δεύτερη βασική πεποίθηση του χριστιανισμού είναι η πίστη σε έναν Λυτρωτή. Είναι δευτερεύουσα σε σχέση με την πρώτη, επειδή ο ένας και μοναδικός Θεός είναι προσβάσιμος σε όλους τους ανθρώπους μόνο μέσω του Λυτρωτή. Μέσω του Χριστού, ο μονοθεϊσμός γίνεται καθολικός. Ο πίστη στον λυτρωτή Χριστό επιβεβαιώνει την πίστη στον ένα Θεό. Οι χριστιανοί είδαν στον Χριστό τη θεϊκή ύπαρξη που κατέβηκε από τον ουρανό για να λυτρώσει τον κόσμο: ο Λόγος προϋπήρχε πριν από κάθε χρόνο, αλλά εισήλθε στον χρόνο· ο Υιός του Θεού, πολύ ανώτερος από όλη την ανθρωπότητα, που έκανε τον εαυτό του υποκείμενο στον σταυρικό θάνατο λόγω της ανθρώπινης αμαρτίας. Αυτή η χριστολογία συντονίζεται εσωτερικά με τον πιστό, στον οποίο υπάρχει αίσθηση αιωνιότητας, του απόλυτου και της ελευθερίας, αλλά που βλέπει τον εαυτό του εκτεθειμένο στη φθαρτότητα, τους περιορισμούς και τους όρους του κόσμου.

6. Η αντίθεση προς την πίστη στον λυτρωτή Χριστό (α')

Πού συγκρούεται ο συγκρητισμός με αυτή την πίστη:

1. Υποβάθμιση της μοναδικότητας του Λυτρωτή:

Ο συγκρητισμός βλέπει τον Ιησού ως έναν ακόμη "μεγάλο δάσκαλο", "θεϊκή μορφή" ή "αβατάρ", όπως υπάρχουν και σε άλλες παραδόσεις. Αυτό αναιρεί τη μοναδική σωτηριολογική του αποστολή (ως του μόνου Λυτρωτή και Υιού του Θεού) και θολώνει τον μονοθεϊσμό.

2. Απόρριψη της ενσάρκωσης:

Τα γνωστικά κείμενα που απορρίφθηκαν δίδασκαν ότι ο κόσμος είναι έργο ενός «κατώτερου δημιουργού» (δημιουργού), και αρνούνταν τη θεία ενσάρκωση. Αυτό διαλύει το κεντρικό μυστήριο της σωτηρίας: ότι ο Θεός έγινε τέλειος άνθρωπος (χωρίς αμαρτία) στο θεανδρικό πρόσωπο του Χριστού, για να λυτρώσει τον κόσμο από μέσα –όχι από απόσταση. Ο Ιησούς είναι τέλειος Θεός και τέλειος άνθρωπος.

7. Η αντίθεση προς την πίστη στον λυτρωτή Χριστό (β')

3. Απόρριψη της Τριάδας:

Ο συγκρητισμός συνήθως δεν δέχεται το δόγμα της Αγίας Τριάδας, γιατί προωθεί μια ενιαία ή πολλαπλή θεότητα χωρίς διάκριση προσώπων. Όμως, στα αγιογραφικά κείμενα βλέπουμε πως η Τριάδα επιλύει βαθιά υπαρξιακά ζητήματα του μονοθεϊσμού (λ.χ. πώς συνδυάζεται η παντοδυναμία με τον ανθρώπινο πόνο ή το κακό· «ουκ έστιν αίτιον του κακού ο Θεός» πατερική διδασκαλία).

4. Ενσωμάτωση άλλων "μεσολαβητών":

Ο συγκρητισμός συχνά δέχεται ύπαρξη πολλών πνευματικών όντων (θεών, αγγέλων, δαιμόνων) που μεσολαβούν για τη σωτηρία. Η πίστη στον Λυτρωτή αντιστρατεύεται τέτοιες μεσολαβήσεις: ο Χριστός είναι ο μόνος Κύριος όλων των δυνάμεων· είναι νικηφόρος πάνω σε όλους τους εχθρούς και τις δυνάμεις, επιστρέφοντας την κυριαρχία στον Θεό, ο οποίος στο τέλος θα είναι «τα πάντα εν πάσι» (Α' Κορ 15:11-28).

8. Άλλα κεντρικά θέματα της Αγίας Γραφής (12+1)

1. Τό θέμα τῆς δημιουργίας	8. Τό θέμα τῆς πίστεως
2. Τό θέμα τῆς σοφίας	9. Τό θέμα τῆς ἀντιπροσώπευσης
3. Τό θέμα τοῦ θαύματος	10. Τό θέμα τῆς ἀλλαγῆς τῆς
4. Τό θέμα τῆς ἀπόστασης	θέσεως
5. Τό θέμα τῆς ἐλπίδας	11. Τό θέμα τῆς ἀγάπης
καί τῆς ἀνανεώσεως	12. Τό θέμα τῆς κρίσεως
6. Τό θέμα τῆς μετάνοιας	13. Τό θέμα τῆς δικαιώσεως
7. Τό θέμα τῆς ἐξόδου	

9. Συμπεράσματα της θεματικής ενότητας

α) Ο θρησκευτικός συγκρητισμός πολεμάει τον χριστιανικό μονοθεϊσμό

- παραβιάζοντας την αποκλειστικότητα του Θεού,
- καταστρέφοντας τη διάκριση ανάμεσα σε Θεό και δημιουργία,
- θολώνοντας τη μοναδική σωτηριολογική αποκάλυψη του Χριστού.

Για τη χριστιανική πίστη, ο Θεός δεν είναι απλώς ο υπέρτατος μέσα σε άλλους —είναι ο μόνος.

β) Επίσης, ο θρησκευτικός συγκρητισμός πολεμάει την πίστη στον Λυτρωτή:

- διαλύοντας τη μοναδικότητα του Χριστού,
- σχετικοποιώντας την ενσάρκωση,
- και εισάγοντας άλλους «σωτήρες» ή πνευματικές οντότητες.

Η πίστη στον Λυτρωτή είναι αποκλειστική, καθολική, και θεμελιωμένη στην ενσάρκωση και στην Αγία Τριάδα, και γι' αυτό δεν μπορεί να συγχωνευτεί με συγκρητιστικές προσεγγίσεις χωρίς να χάσει τον πυρήνα της.

Ανακεφαλαίωση - Επίλογος

1. Κείμενα Π.Δ. σχετικά με την υιοθέτηση πρακτικών

Αρχικώς μελετήσαμε τρία κείμενα της Π.Δ. σχετικά με θρησκευτική ενσωμάτωση πρακτικών. Ένα συνεπές συμπέρασμα αναδύθηκε: Κανένα από τα κείμενα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως βιβλικό προηγούμενο, που να υποστηρίζει ότι οι πιστοί μπορούν να χρησιμοποιούν τις μορφές (λατρείας ή έκφρασης) άλλων θρησκειών. Την ίδια στιγμή, όλα τα κείμενα περιέχουν αρχές σχετικά με τη λατρεία και τις μορφές της, με εντυπωσιακά κοινές επισημάνσεις, που δίνουν έμφαση στην πρωτοβουλία και εξουσία του Θεού να καθορίζει το πώς ο λαός Του ανταποκρίνεται σε Αυτόν.

2. Κείμενα Π.Δ. σχετικά με την αντίσταση πρακτικών

Αρχικώς μελετήσαμε τρία κείμενα της Π.Δ. σχετικά με θρησκευτική ενσωμάτωση πρακτικών. Ένα συνεπές συμπέρασμα αναδύθηκε: Κανένα από τα κείμενα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως βιβλικό προηγούμενο, που να υποστηρίζει ότι οι πιστοί μπορούν να χρησιμοποιούν τις μορφές (λατρείας ή έκφρασης) άλλων θρησκειών. Την ίδια στιγμή, όλα τα κείμενα περιέχουν αρχές σχετικά με τη λατρεία και τις μορφές της, με εντυπωσιακά κοινές επισημάνσεις, που δίνουν έμφαση στην πρωτοβουλία και εξουσία του Θεού να καθορίζει το πώς ο λαός Του ανταποκρίνεται σε Αυτόν.

3. Συνολική επισκόπηση των έξι κειμένων της Π.Δ.

Διαβάσαμε τα κείμενα υπό το φως του σωτηριοϊστορικού τους πλαισίου και είδαμε ότι κατά την εποχή της Π.Δ. οι μορφές λατρείας είναι κατά κύριο λόγο θεόθεν καθορισμένες. Η διαφορά στα δύο σύνολα κειμένων βρίσκεται στο ποιος επιλέγει τη μορφή, από τον Θεό ή από τους ανθρώπους. Στην Α' ενότητα είναι ο Θεός που επιλέγει τις μορφές (περιτομή ως σημείου διαθήκης, εορτασμός του Πάσχα, κατασκευή του ναού), άρα αυτές είναι αποδεκτές. Στη Β' ενότητα –κείμενα αντίστασης– τις μορφές τις επιλέγει ο λαός, και άρα είναι ανεπίτρεπτες (κατασκευή μόσχου, κ.ά.). Όλα τα έξι κείμενα της Π.Δ. επιβεβαιώνουν τις ίδιες αρχές: Υπό την Παλαιά Διαθήκη,

- ▶ ο Θεός έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να καθορίζει τις μορφές λατρείας
- ▶ και ευρύτερα, η αληθινή λατρεία είναι θεόσδοτη.

4. Σύνδεση της Π.Δ. και της Κ.Δ. στο θέμα του συγκρητισμού

Προσπαθήσαμε να αναδείξουμε την ενιαία θεολογική γραμμή που αφορά:

- ▶ Την απόρριψη της ανθρώπινα επινοημένης λατρείας
- ▶ Ο λαός του Θεού δεν επιτρέπεται να μιμείται μορφές λατρείας των εθνών
- ▶ Ο συγκρητισμός –δηλαδή, η ενσωμάτωση ξένων λατρευτικών μορφών στη λατρεία του Γιαχβέ– θεωρείται επικίνδυνος και βδελυρός
- ▶ Την αποκλειστικότητα της θεόσδοτης οδού λατρείας του Θεού

Με την Καινή Διαθήκη αναδεικνύεται η χριστοκεντρική λατρεία:

- ▶ Η θεία παρουσία και η αποδεκτή λατρεία μετατοπίζονται στον Χριστό
- ▶ Ο Ιησούς είναι ο νέος, ζωντανός “τόπος” λατρείας (Ιω 4:21-24)
- ▶ Η παλαιά τελετουργική θυσία αντικαθίσταται από την μοναδική θυσία του Χριστού.
- ▶ Ο συγκρητισμός, ακόμα και στην εποχή της χάριτος, είναι ασυμβίβαστος με την αληθινή χριστιανική πίστη.

5. Αναζήτηση του θεόσδοτου τρόπου λατρείας

Έχει προκύψει μια εντυπωσιακή συνέπεια, τόσο μεταξύ των κειμένων που μελετήθηκαν στην παρουσίαση αυτή, όσο και μεταξύ των κειμένων αντίστασης της Π.Δ. και της Κ.Δ. Αν και δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως απόλυτες απαγορεύσεις σχετικά με τη χρήση από τους πιστούς της νέας διαθήκης μορφών λατρείας που προέρχονται από άλλες πίστεις, ωστόσο, περιέχουν αυστηρές προειδοποιήσεις για τους κινδύνους που ενέχει μια τέτοια χρήση. Επιπλέον, η θεολογία της λατρείας και των μορφών της, όπως αναδύεται από την Κ.Δ., είναι πλήρως συνεπής με εκείνη που προσδιορίστηκε στην Π.Δ. Και πάλι, το κεντρικότερο ίσως θέμα είναι το εξής: εφόσον ο Θεός είναι αυτός που καθιστά δυνατή τη λατρεία του προσώπου του, ο λαός του οφείλει να αναζητεί μορφές λατρείας που τον βοηθούν να χρησιμοποιεί αυτόν τον θεόσδοτο τρόπο.

6. Μετά τήν Καινή Διαθήκη: Απολογητές και Πατέρες

Ενώ οι πρώτοι χριστιανοί απολογητές και θεολόγοι της Εκκλησίας –ο Ιουστίνος, ο Ειρηναίος και ο Κλήμης ο Αλεξανδρέας– καταδίκαζαν με μία φωνή τον πολυθεϊσμό και την ειδωλολατρία του ελληνιστικού πολιτισμού, καθώς και τις μυστηριακές του θρησκείες, ταυτόχρονα συλλογίζονταν πάνω στο μυστήριο της σωτηρίας για τους ειδωλολάτρες. Αναρωτιούνταν ποιο είδος συνείδησης θα μπορούσε όχι μόνο να επιτρέψει στη θεία Χάρη να φτάσει σε αυτούς, αλλά και να μεταφερθεί αυτή η συνείδηση στη θεολογική ζωή της Εκκλησίας. Έτσι, διαμορφώθηκε η θέση του Ιουστίνου, ο οποίος στοχάστηκε πάνω στη δράση του Λόγου ανάμεσα σε Ιουδαίους και Έλληνες πριν από την Ενσάρκωση (σπερματικός λόγος). Εκείνοι που ζούσαν σύμφωνα με τον λόγο θα έβρισκαν σωτηρία, όπως συνέβη ιδιαίτερα με τον Πλάτωνα και τον Σωκράτη. Δεν ήταν απλώς ο λόγος της ανθρώπινης λογικής που τους έσωζε, αλλά ο ίδιος ο Χριστός-Λόγος, από τον οποίο προερχόταν ο σωστικός λόγος.

7. Ο συγκρητισμός ως ερμηνευτικό εργαλείο για τη θρησκεία

Σήμερα, ο θρησκευτικός συγκρητισμός είναι ένας τεχνικός όρος που χρησιμοποιείται στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι αποτελεί αποκλειστικά ακαδημαϊκό ζήτημα. Ο συγκρητισμός θέτει το ερώτημα κατά πόσο στοιχεία μιας θρησκείας είναι δανεισμένα από άλλες παραδόσεις, πώς ακριβώς αυτά χρησιμοποιούνται, και πώς θα πρέπει να ερμηνεύεται η παρουσία τους στο νέο θρησκευτικό πλαίσιο. Πρόκειται για ερωτήματα ιστορικού χαρακτήρα, που σχετίζονται με τις ρίζες, τις πολιτισμικές επαφές και τις αποδεκτές επιρροές. Ερωτήματα τα οποία και οι απλοί άνθρωποι είναι σε θέση να διατυπώσουν με δικούς τους όρους, προκειμένου να κατανοήσουν τις θρησκείες και τα πολιτισμικά φαινόμενα εν γένει.

8. Μήπως χρειάζεται να υπενθυμίσουμε την τέχνη της μνήμης;

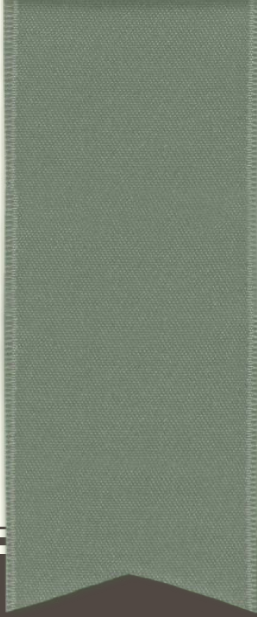
Κλείνουμε με μια αναφορά στην «τέχνη της μνήμης» (*ars memoriae*), η οποία –με έναν τρόπο– αφορά κάθε άνθρωπο. Όπως υπογραμμίζει η ιστορικός Frances Yates (1899–1981), η ιστορία της οργάνωσης της μνήμης διασταυρώνεται με την ιστορία της θρησκείας και της ηθικής, της φιλοσοφίας και της ψυχολογίας, της τέχνης, της λογοτεχνίας και της επιστημονικής μεθόδου. Ειδικότερα, η μνήμη ως δύναμη της ψυχής ανήκει πρωτίστως στη θεολογία.

Αυτό ακριβώς παρατηρούμε στο Δευτερονόμιο, όπου η προτροπή «θυμήσου» ή «μην ξεχάσεις» επανέρχεται δεκάδες φορές, σε άμεση σύνδεση με την παρουσία του Θεού και την τήρηση του Νόμου.

9. Μήπως χρειάζεται η τέχνη της Αγιογραφικής μνήμης;

Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, πως Άγιοι της Εκκλησίας είχαν αποστηθείσει ολόκληρη την Αγία Γραφή η μνήμη δεν ήταν απλώς εργαλείο, αλλά τρόπος ύπαρξης. Ο όσιος Παχώμιος ο Μέγας (15 Μαΐου), ένας από τους πιο ονομαστούς αρχαίους πατέρες, γνώριζε απ' έξω το Ευαγγέλιο. Έπειτα από θεία αποκάλυψη, μάλιστα, παρακινούσε και τους μαθητές του να το μαθαίνουν. Έτσι το Ευαγγέλιο τους συντρόφευε και τους χειραγωγούσε παντού και πάντα.

Μήπως, λοιπόν, σήμερα, πέρα από τις γνωστές της διαστάσεις, η τέχνη της Αγιογραφικής μνήμης μπορεί να λειτουργήσει και ως ανασχετικός παράγοντας απέναντι στον διευρυνόμενο θρησκευτικό συγκρητισμό;

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΠΟΛΥ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΥΠΟΜΟΝΗ ΣΑΣ